

Számítógép-ellátottság és internethasználat Magyarországon az ezredfordulón

Péterfi Rita

Ha a kutató a magyarországi informatikai piac hiteles leírására vállalkozik, előbb-utóbb szembesül a feladat nehézségeivel. Egymásnak ellentmondó adatokkal találkozunk, amelyek a különböző módszertani megközelítésekkel adódnak. A különböző mérési módszerek más és más eredményeket adnak, de a tendenciák ennek ellenére jól láthatók, az elmozdulások irányai egyértelműen megrajzolhatók. A következőkben néhány jelentősebb kutatási beszámolóra támaszkodva felvázoljuk a hazai számítógép-ellátottságra vonatkozó adatokat, az internet-hozzáférési lehetőségeket és azok részesedését a piacon, a netizen alapvető típusait, valamint definiáljuk a felhasználó fogalmát.

Számítógép-ellátottság

Magyarországon jelenleg a háztartások száma 3,9 millióra tehető. 1998-ban a NIB Research¹ felmérése szerint 300 000 háztartásban volt személyi számítógép, ebből a főváros 80 000-rel részesedett. Ez a budapesti háztartások minden tizedikét jelenti. Ha az összes magyarországi háztartás számítógép-ellátottságát nézzük, akkor ez 8%-ot jelent. Ha ugyanennek a vizsgálatnak a jövedelemmel összefüggő adatait vizsgáljuk, az látható, hogy a legfelső 10%-ba eső háztartásoknál 100-ból 38-ban már volt számítógép.

A KSH „Lakásviszonyok 99” címet viselő adatfelvétele szerint a magyar háztartásokban 15% volt a

PC-k aránya. A különböző kutatóintézetek adatait összevetve elmondható, hogy 2000-ben a magyar háztartások számítógép penetrációja 18–20%.²

A Dataquest adatai azt mutatják, hogy 1998-ban a munkahelyeken csaknem félmillió PC volt található. Az iskolákban a Sulinet program keretében 1410 közintézmény (főleg középiskolák) jutottak számítógéphez, összesen csaknem tízezer darabhoz. Az Elender Kft. felmérései szerint ez az jelenti, hogy ekkor már 150 000 diák használt számítógépet.

A következő évben, 1999-ben 800 000-re tehető az országban fellelhető gépek száma, és az akkori prognózisok szerint 2000-ben számuk elérheti az 1 milliót.

Fontos mutatószám az is, hogy a számítógép felhasználási módja közül az internet miként részeseedik. 1999 elején az *Internetto c.* folyóiratban közzétett adatok szerint az internethasználók száma félmillió volt.

Ugyanerre az időszakra az IDC – a világ vezető iparágelemzéssel és piackutatással foglalkozó cége – 650 ezerre becsülte a hazai internetezők számát. A felhasználói szám becslésénél az egyes cégeknél eltérő adatok jelentek meg: gyakran hivatkoztak arra, hogy 2000-ben a netizenek száma megduplázódik. Vannak azonban mértéktartóbb közelítések is, melyek szerint inkább 30–40%-ra becsülhető a netet használók száma.

A NIB Research kutatásának egyik lényeges megállapítása, hogy a számítógép használata erős korrelációt mutat a megkérdezettek jövedelmével.

A Szonda Ipsos és a GfK Piackutató Intézet 2000. évi adatai alátámasztják a megállapítást, hogy a számítógépes piac dinamikusan fejlődő piac. Ugyanis egy év alatt a hazai PC-k száma 1,6 millióra emelkedett.

Internet-hozzáférés

Az internetezők száma, ahogy a korábbi adatokból már láthattuk, 2000-ben meghaladta a félmilliót, de ehhez az adathoz azt is tudnunk kell, hogy a felhasználók közel 85%-ának volt ingyenes hozzáférési lehetősége. Az ingyenes internethasználat színvonalai a munkahelyek és az iskolákat voltak. A Kórpint-Datorg 2000. évi jelentése szerint a lakosság mintegy 13%-a tervezte, hogy előfizet az internet-hozzáférésre, de többségük azok közül kerül ki, akik napi rendszerességgel használják a világháló (például a munkahelyeken). A megkérdezettek 60%-a állítja, hogy neki nincs szüksége rá, vagy nem is érdekli az internet, így tervei között sem szerepel az otthoni hozzáférés kialakítása.

Az internetezők demográfiai megoszlását vizsgálva jutunk el ahhoz a ponthoz, amelyben minden eddigi kutatás egyetért: vagyis hogy a derékhatat a 18–29 éves korosztály teszi ki. 2000-ben a felhasználóknak csaknem a fele közülük kerül ki. A korcsoportok szerinti megoszlást vizsgálva érdemes még felhívni a figyelmet a következő jelenségre: a 60 év feletti népesség számítógép- és internethasználata 1–6% között mozog, s ez a szám az évek alatt sem változott.

Az internet-hozzáférés tipikus helyszíne a munkahely, s ez 2000-ben 40% körüli arányt mutatott. Korábban már többen leírták: „*A nyilvános helyekről történő hozzáférés aránya még alacsony, de a behálózott könyvtárak és teleházak révén ez az arány dinamikusán növekedhet az elkövetkezendő években.*”³

A netizenek településtípus szerinti megoszlását még mindig a nagyvárosok túlsúlya jellemzi: 50%-uk lakik Budapesten, 30%-uk pedig más nagyvárosokban, illetve megyeszékhelyeken.

Az *Internetto c.* folyóirat a magyar hálózati polgár átlagportréját a következőképpen rajzolja meg: A hazai átlag internetes 20 és 30 év közötti városlakó férfi, egyetemet végzett, karrierje első lépcsőin áll, döntés-előkészítő és jó jövedelmi viszonyok között

él. Ez a leírás kísértetiesen hasonlít a Nagy Fehér Üzem mód⁴ által megrajzolt portréra: „A Nagy Fehér Férfi a piramis csúcsán megfelel a munkaerőpiacon aktív, sikeres, fehér, egészséges individuumnak...”

A hazai internetezők alapvető típusai

Ahhoz, hogy az internetet mindenki számára elérhetővé lehessen tenni, meg kell rajzolni a netizenek alaptípusait, hogy a hozzájuk vezető stratégiát megfelelően lehessen kialakítani. Figyelemre méltó, hogy a Molnár Szilárd által 2000-ben ismertetett karakterológia⁵ öt „résztvevőjéből” mindössze három az, aki már használja a világhálót.

☉ Az információs elit

A magyar társadalom 1–3%-a tartozik ide, ők azok, akik 3–4 éve használják az internetet. A munkahelyi hozzáférés mellett otthonival is rendelkeznek. Leggyakrabban az elektronikus levelezést használják és a webhelyeket látogatják, amúgy pedig a hálózat szinte minden szolgáltatásáról tudomásuk van. A hazai piacon ők azok, akik a legrégebben használnak személyi számítógépet.

Társadalmi és szociális helyzetükre a következők jellemzők: az átlagnál jobb anyagi helyzetűek és nagy információs szükségletekkel rendelkeznek. Körükben az idegen nyelv ismerete majdnem 100%-os. Ha az időháztartásukat nézzük, ők azok, akiknél a hálózat áll az élen. Nyitottak a technikai újdonságokra, keresik azokat, s kommunikálják is mások felé.

☉ A bátor felfedező

A magyar populáció 5–7%-át teszik ki, s ők alkotják a korai adaptálók csoportját. Az információs elit csoportjával ellentétben őket nem az újdonság nyűgözi le, sokkal inkább a hasznosságot tartják szem előtt. Mindennapi időháztartásukat tekintve

– bár ők is régóta használnak különféle információs és kommunikációs eszközöket (ICT) – az internet nem áll az első helyen. Mivel többnyire inkább csak munkahelyükön vagy az iskolában van hozzáférésük, ezért az internetet a munkához, tanuláshoz és hasznos dolgok keresésénél használják. Az első csoporttól abban is különböznek, hogy a gép segítségével történő kommunikáció nem jellemzi őket. Havi, heti rendszerességgel használják az internetet.

Ez a csoport az, amelyik a leginkább képes a társadalom többsége számára az ICT-eszközök hasznosságát közvetíteni.

☉ A jó úton járó bizonytalankodók

Létszámát tekintve ez a csoport a legnépesebb, ugyanis a magyar társadalom 35–40%-a tartozik ide. Legfontosabb jellemzőjük, hogy az ICT-eszközhöz jelenleg nincs olyan mértékű hozzáférésük, amely révén aktív felhasználókká válhatnának, bár alaptudással már rendelkeznek, s a különböző médiumokon keresztül sokat hallottak már a számítógépes világhálóról.

Általánosságban elmondható róluk, hogy 35–50 év közöttiek és kezdő felhasználónak számítanak. Átlagos jövedelemmel rendelkeznek, főleg kisebb városokban vagy jobb gazdasági helyzetben lévő községekben élnek. Az internettel a munkahelyükön, vagy nyilvános hozzáférésű helyeken találkoznak. Az előző két csoporttal szemben a jó úton járó bizonytalankodók számára az ICT-eszközök birtoklása még nem presztízs kérdés.

Ha ennek a csoportnak a tagjai intenzívebb felhasználókká válnának, akkor beszélhetnénk a magyarországi internet szélesebb körű elterjedéséről.

☉ A bátorításra váró bizonytalankodók

A második legnépesebb csoportot ők alkotják, ugyanis a magyar társadalom 30–35%-a tartozik ide. Nemigen tudják elképzelni, hogy a különféle információs és kommunikációs eszközök segítségével változtatni tudnának társadalmi, gazdasági hely-

zetükön. Ők azok, akik még ellenállnak az információs korszak változásainak, és idegenkednek is ezektől az eszközöktől.

Róluk mondják, hogy ők azok, akiket kellően motiválva, bátorítva be lehetne vonni a számítógép- és internethasználatba, de ehhez mindenképp biztosítani kell számukra a közösségi hozzáférési lehetőségeket.

☞ *A lemaradók/ellenzők*

Ez a csoport a társadalom 20–25%-át teszi ki. A legkevesebb információval róluk rendelkezünk, de sejthető, hogy ide tartozik a kistelepüléseken élők azok rétege, aki sem munkahelyén – ha van ilyen –, sem más nyilvános közösségi hely internet-hozzáférési lehetőségével nem találkozik – ők a lemaradók.

S vannak az ellenzők, akik közé tartozik az értelmiség egy szűk rétege. Ők azok, akik az újabb ICT-eszközöktől tudatosan zárkóznak el. *Csepeli György*⁶ úgy aposztrofálta őket, hogy ők „a modern kor Pató Páljai”.

A hálózati polgár, azaz a felhasználó definiálása

A témával foglalkozó különböző kutatásokban mást és mást értenek az internethasználó fogalma alatt. Ezért a *Kutatási Jelentés* című folyóirat⁷ arra vállalkozott, hogy a statisztikák könnyebb értelmezése érdekében megalkotja a fogalom alapkategóriáit, összesen négyet:

- ☞ *aktív felhasználó*: minden héten minimum egy órát tölt szörfözéssel, azaz a webhelyek használatával.
- ☞ *rendszeres felhasználó*: az elmúlt két hétben minimum egyszer használta az internetet (web, levelezés), az on-line kapcsolatban eltöltött idő figyelmen kívül hagyásával.

- ☞ *alkalmi felhasználó*: az elmúlt három hónapban legalább egyszer csatlakozott az internetre

(elégg csak az e-mail) az az on-line eltöltött idő figyelmen kívül hagyásával.

- ☞ *hozzáféréssel rendelkező felhasználó*: rendelkezik az otthoni, a munkahelyi, iskolai vagy más nyilvános internet-hozzáférési lehetőség valamelyikével (vagyis itt már a tényleges használat nem játszik szerepet).

A 10–18 éves korosztály és az internet

Gyakran emlegetik, hogy a számítógép megjelenése a mindennapjainkban ahhoz hasonló jelentőséggel bír, mint mikor a televízió az ötvenes évek végén kezdett megjelenni a lakásokban, majd rövidesen tömegesen elterjedté vált. A kezdetektől napjainkig folynak viták és kutatások a tévészés áldásos és átkos voltáról, társadalmi jelentőségéről, a szabadidős tevékenységek listáján és időmérlegekben elfoglalt helyéről. A számítógéppel is hasonló a helyzet.

Mint azt már korábban említettük, az internetezők derékhatárát a 18–29 év közötti korosztály adja. A vizsgálatokban gyakran csak a felnőtt népességre vonatkozó adatokat gyűjtik, dolgozzák fel, pedig figyelniünk kell egy másik korcsoportra is: ez a 10–18 éveseké. Ők azok, akiknek már az életük szerves részét képezi a géphasználat, hiszen az iskolában, otthon és a nyilvános hozzáférésű helyeken is nap mint nap találkoznak az ICT-eszközökkel, s egy olyan világba nőnek bele, melynek ezek az eszközök már szerves részét képezik. Mindezen okok miatt érdemes figyelmet szentelni a Kód Piac-, Vélemény- és Médiakutatóintézet felmérésének.⁸

Az intézet 2000 őszén 1200 középiskolás (10–18 évesek) körében, országos reprezentatív mintán vizsgálta a hálózat elérhetőségének problémáját.

Megállapították, hogy a vizsgált teljes korosztály 80%-a használ már számítógépet, kétharmada az iskolában is. Otthoni hozzáféréssel több mint fele rendelkezik. A legaktívabb gimnazista csoporton belül a fiatalok közel kétharmada tekinthető gyakori felhasználónak (azaz aki hetente legalább egyszer leül a gép elé). A számítógépre vonatkozó legfontosabb adatok mellett feltérképezték a fiatalok internet-hozzáférési jellemzőit is.

Míg a felnőtt lakosság 6–8%-a használja több – kevesebb rendszerességgel a világhálót, addig a középiskolás korosztály 71%-a teszi ugyanezt. Rendszeres használónak (legalább heti egy alkalommal leül a gép elé) harmaduk, 34%-uk tekinthető. A magyar társadalom egészére vonatkozó megállapításunk itt is helytálló, miszerint az otthoni internetpenetráció szintjére a háztartás jövedelmi helyzete gyakorolja a legerősebb hatást.

A fiatalok elsősorban kommunikációra és szórakozásra használják a világhálót. 58%-uk rendszeresen levelezik, a csoport fele pedig szívesen használja a csevegő programokat.

A vizsgált korosztály többsége számára a számítógép a mindennapok része, használata a válaszadók 76%-ának nem jelent problémát.

Nagy Attila 2001 tavaszán végzett, 1100 középiskolás körében folytatott kutatásából kiderül, hogy számítógép a megkérdezett családok több mint felében található, de „*érdemes azonban az országrészek közötti különbségeket is figyelembe venni, (Kőszegen és Sopronban 60% feletti, míg Biharkeresztesen, és Vásárosnaményban csak 30% körüli a számítógéppel rendelkezők aránya), illetve a felekezeti iskolákat látogatók 70%-os részesedését konstatálnunk.*”⁹ (Nagy Attila vizsgálati eredményei összecsengenek a korábban emlegetett eredményekkel az internethasználatra vonatkozóan, az eltérések elhanyagolhatók: pl. Nagy Attila 69%-ra teszi a középiskolás netizenek arányát, a Kód Média kutatóintézet pedig 71%-ra.)

Összegzés

Elmondhatjuk, hogy a magyar társadalomnak csak igen kis hányada – 2000-ben mindössze 6- 10%-a volt hálózati polgárnak nevezhető, akinek tehát lehetősége volt élni a hálózat adta szolgáltatásokkal. Kicsi arányuk azért elszomorító, mert így nem tudják betölteni a mintaadó funkciót a társadalom többsége számára.

Az Angus Reid Group 34 ország 900 millió lakosát reprezentáló, több mint 28 ezer főt megkérdező kutatásából kiderül,¹⁰ hogy míg nemzetközi viszonylatban az otthoni számítógépes internethasználat arányai között jóval kisebb eltérés tapasztalható: csaknem minden második személyi számítógéppel rendelkező háztartásnak van otthoni internet-hozzáférése, addig Magyarországon csak minden ötödiknek, hatodiknak.

A Kopint-Datorg vizsgálatából tudhatjuk, hogy akiknek tervei között szerepel az internet otthoni bevezetése, azok döntő többsége már valahol – például a munkahelyén – használ számítógépet. Szintén az ő kutatásukból derül ki, hogy azokat, akiknek ilyen hozzáférési lehetőségük nincs, nem is érdekli a dolog. Itt is helytállónak tűnik az antik istenekről szóló megállapítás, miszerint: „Hiányzik belőlük a hiány érzete.” Ugyanis a kultúrától való megfosztottságot nem okvetlenül érzi az, akit érint, mert minél nagyobb a hiány, annál gyengébb mérvű annak tudata.¹¹ S a tudatosságnak ez a hiánya valójában nagyobb hátrány, mint a sokat emlegetett vásárlóerő hiánya.

Nemzetközi kitekintés

Az internet megjelenésével derülő jóslatok láttak napvilágot: a társadalmi egyenlőtlenségek csökkenését prognosztizálták, a hátrányos helyzetűek felzárkózásáról beszéltek, de mára a kép mintha másfépp festene. Mert igaz ugyan, hogy a világban na-

ponta mintegy 150 ezerrel nő a hozzáféréssel rendelkezők száma, és minden nap 2 millió új weboldallal gyarapodik a világháló, a hálózatra kapcsolt számítógépek száma naponta 200 ezerrel nő; de mindeközben a világ népességének fele még soha nem telefonált, és Finnországban több központi számítógép található, mint Dél-Amerika összes országában együttvéve.¹²

A problémával átfogó méretekben először az Európa Tanács egy 1994-ben kelt jelentése foglalkozott. 1999-ben a United Nations Programme Development megállapításában többek között a következő olvasható: „Az internet felveti a hozzáférés és a társadalmi kizárás súlyos problémáit.” Mára ezt, az információs és kommunikációs technológia terén tapasztalható megosztottságot digitális szakadék néven emlegetik.

Az ICT-eszközök elterjedtsége terén élenjáró Egyesült Államokban 2000-ben egy új kormányzati portált hoztak létre, amelyről az állampolgárok szinte minden kormányzati webhelyet elérhetnek. Egy külön e célra kifejlesztett keresőprogram segítségével 20 ezer kormányzati hely 27 millió oldalán lehet keresni: többek között tanulmányi, nyugdíjpénztári adóbevallási kérdésekben, illetve innen tölthetők le például különböző formanyomtatványok.

[2001-ben Magyarországon is felállították a kormányzati portált éppen az információs szakadék csökkentése és az egyszerű állampolgár tájékoztatása érdekében] Az Egyesült Államokban a digitális szakadék vesztesei között a színes bőrűeket tartják számon. Ők azok, akik többet adóznak, mivel körükben csak 23%-os az internettel való rendelkezés, így jóval kisebb arányban tudják kihasználni a világháló adómentes piacát. Az ő helyzetükön való javítás egyik módja lehet – mint azt amerikai szakértők elmondták –, hogy az egyes települések az iskolai hozzáférések mellett, mind több egyéb nyilvános elérhetőséget biztosítanak. Ilyen nyilvános helyszíneként ajánlják a templomokat és az iskolákat.

A fehérek oldaláról közelítve a problémát, regisztrált tényként tartják számon a következőket: azok az iskolák, amelyben a fehér diákok vannak többségben, kétszer akkora valószínűséggel építik be az internetet a tanórákba, és majdnem kétszer annyi elérhetőséggel rendelkeznek, mint a túlnyomóan kisebbségi intézmények. A többségében vagy kizárólag fehérek által látogatott iskolák gyors fejlődésének eredményeként egyre nő a távolság, mélyül a szakadék a két csoport között.

S mi a helyzet az internet-hozzáférés tekintetében? A Gartner Group egyik vizsgálata szerint a legvagyonosabbak 83%-a és a felső középosztály 79%-a otthon vagy a munkahelyén hozzáfér az internethez, az alacsony társadalmi – gazdasági státuszúaknak mindössze 35%-a mondhatja el ugyanezt. Az Egyesült Államokban a témával foglalkozó szakemberek előtt egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy a penetráció kérdése azért fontos, mert társadalmi szintű hatása van annak, hogy az állampolgárok hány százaléka képes kihasználni a digitális kapcsolatok kiépítéséből adódó gazdasági, oktatási, azaz végső soron a társadalmi fejlődés előnyeit.¹³

Irodalom

1. NIB Research: Számítógép-ellátottság, internethasználat. In: Kutatási Jelentés, 1999. 3-4. sz. 180-185. p.
2. MOLNÁR Szilárd: A magyar hálózati polgár és mérésének problémája. In: Kutatási Jelentés, 2000. 8. sz. 11-15. p.
3. U.o. 12. p.
4. ADAMIK Mária: A Nagy Fehér Üzemmód: Avagy miről szól a „nőkérdés”? In: Férfiuralom. Szerk: Hadas Miklós. Replika Kör. Bp. 1994. 142-151. p.
5. MOLNÁR Szilárd. 13-14. p.
6. Elhangzott
7. MOLNÁR Szilárd: Az információs társadalom megosztottsága, avagy a digitális szakadék megközelítésének lehetőségei. In: Kutatási Jelentés, 2001. 9-10. sz. 15-18. p.

8. FÜRÉSZ Gábor: Az új generáció és az új média: internethasználat és informatikai kultúra a 10–18 évesek között. In: Kutatási Jelentés, 2001. 9–10. sz. 110–143. p.
9. NAGY Attila: Kulturális tőke és internethasználat. In: Könyv és Nevelés, 2001. 3. sz. 14–22. p.
10. MOLNÁR Szilárd. Ld. 2. sz. hivatkozást.
11. BOURDIEU, Pierre: A kulturális örökség átadása. In: A műszaki haladás problémái. Szerk: Ádám György. KJK. 1967. 287–320. p.
12. MOLNÁR Szilárd. Ld. 7. sz. hivatkozást.
13. U.o.

A Brit háztartások közel fele internetezik – olvasható a KIT hírlevél 2004/1. számában. 2003 harmadik negyedében a brit lakások 48%-a elérte az internetet, ami csaknem 12 millió háztartást jelent. Öt éve még csak 9%-on álltak. A „nagy ugrás” 2000-ben következett be, amikor egy év alatt a lefedettség 18%-ról 32%-ra nőtt. A brit felnőtt lakosság 58%-a internetezett az utóbbi 3 hónapban. (KIT hírlevél. 2004. 1. sz. 7. p.)

Hazánkban hatályba lépett az elektronikus hírközlési törvény. 2004. január 1-jén lépett hatályba az elektronikus hírközlési törvény, mely lerakja az információs társadalom fejlesztésének alapjait, lebontja a távközlési verseny korlátjait, megvalósítja az európai uniós jogharmonizációt, s előtérbe helyezi a fogyasztói szempontokat. A törvény lehetővé teszi, hogy olcsóbb legyen az internet: az információs társadalom kiépítéséhez ugyanis alapvető fontosságú a világháló. (KIT hírlevél. 2004. 1. sz. 8. p.)

Jelentősen nőtt az internetező gyermekek száma Európában – Egy fél év leforgása alatt harmaddal nőtt a rendszeresen internetező európai kiskorúak száma. Egy éve közel tízmillió fiú és lány lógott a neten, 2003-ban számuk már 13 millió fölé emelkedett. A legnagyobb arányban a brit gyermekek használják a világhálót.

Forrás: Metro újság. 2003. okt. 29 (Nielsen/NetRatings alapján)